

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОЇ

ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ОКЗ «ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»

Акт Злуки УНР і ЗУНР та втілення ідеалу Соборної України

***(До 100-річчя з дня проголошення
Акту возз'єднання УНР та ЗУНР)***

Методичні поради

ХАРКІВ • 2019

«Акт Злуки УНР та ЗУНР та втілення ідеалу Соборної України» : до 100-річчя з дня проголошення Акту возз'єднання УНР та ЗУНР : методичні поради / ОКЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей» ; уклад. Д.А.Бродяк. – Х., 2019. – 36 с.

Методичні поради містять матеріали, що стануть у нагоді під час підготовки бібліотечних заходів, присвячених видатній події в історії України. Сприятимуть формуванню національної свідомості школярів та відповідального ставлення до суспільних і державних цінностей.

Видання розраховано на бібліотечних фахівців та широке коло читачів.

Матеріал підготував:

Редактор:

Комп'ютерний набір:

Комп'ютерна верстка:

Відповідальний за випуск:

Бродяк Д. А.

Загrevська С. М.

Зяbkова Г.О.

Должек Н. Ф.

Трохименко Г. В.

Наприкінці ХХ століття після кількохсотлітніх важких зусиль, звияжних злетів і гірких поразок наш народ виборов свою незалежність і розпочав будівництво власної держави. Одним з головних завдань сучасного державотворення в Україні є консолідація української нації, усіх громадян, збереження територіальної цілісності держави, зміцнення єдності всіх її регіонів, розмаїтість яких склалися внаслідок певних історичних обставин.

Соборність – загальна, органічна ознака будь-якої нації, неодмінна умова її розвитку й процвітання, важлива передумова державності. Сьогодні вже чітко можна окреслити найбільш характерне її тлумачення: це об'єднання українських земель, українців і взагалі всіх, хто вважає Україну своєю Вітчизною, в одній незалежній державі.

Ідея Соборності генетично закладена в українцях з давніх давен. Від часів Київської Русі вона стала однією з заporук збереження нашої державності та національного самоусвідомлення. Кращі провідники України – Володимир Великий і Ярослав Мудрий, Володимир Мономах і Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславич і Данило Галицький, Богдан Хмельницький і Іван Виговський, Петро Дорошенко і Іван Мазепа в різні часи й за різних історичних обставин намагалися запровадити ідею Соборності в життя. На сучасному етапі історії Акт Злуки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки в Єдину Соборну Державу, оприлюднений 22 січня 1919 року, втілений у ньому величний ідеал Соборності, був успішно використаний національно-патріотичними силами з метою нового відродження й розбудови незалежної соборної України.

Не дивно, що починаючи з кінця 80-х років, день 22-го січня став дедалі активніше відзначатися в Україні як свято Соборності, а у 1990-му році було організовано «Ланцюг Злуки» між Києвом та Львовом. Подальшим логічним і закономірним кроком на цьому шляху, справжнім торжеством історичної справедливості стало визнання дня Злуки державним святом суверенної України. Це сталося напередодні 80-річчя Акта злуки після оприлюднення Указу Президента України *«Про День соборності України»* від 21.01.1999 р. №42/99. Згодом, Указом Президента *«Про відзначення в Україні деяких пам'ятних дат та професійних свят»* від 30.12.2011 р. №1209/2011 офіційне відзначення

цього свята було скасовано. А відновилося воно після видання Указу Президента *«Про День Соборності України»* від 13.11.2014 р. № 871/2014.

22 січня 2019 року виповнюється 100 років з дня проголошення державного об'єднання УНР і ЗУНР в Соборну Україну.

З метою вшанування багатовікової історії національного державотворення, засвідчення поваги до подвигу борців за свободу, незалежність і територіальну цілісність, єднання суспільства у справі розбудови України як високорозвинутої європейської держави, консолідації історичної пам'яті нації, згуртування громад всієї країни, Верховна Рада України видала Постанову *«Про відзначення 100-річчя проголошення Акта злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки та проведення Всеукраїнської естафети єднання»* від 05.09.2018 р. № 2521-VIII. Згідно з цим документом, вищий законодавчий орган держави оголосив **2019 рік Роком Соборності України.**

У зазначеному в Постанові плані заходів, зокрема, передбачається:

- організація та проведення в усіх регіонах України Всеукраїнської естафети єднання, розпочавши її 1 грудня 2018 року в місті Фастові Київської області та завершивши 22 січня 2019 року в місті Києві на Софійській площі за участю представників усіх областей України, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя;
- добудова вокзального комплексу залізничної станції Фастів зі створенням в установленому порядку музею Соборності України;
- участь Міністерства культури України в урочистому відзначенні на державному рівні 100-річчя проголошення Акта злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки та проведенні Всеукраїнської естафети єднання;
- у закладах культури рекомендується провести тематичні заходи, виставки, експозиції, присвячені темі соборності та єдності України.

Заходи щодо ювілею Дня Соборності також регламентуються розробленим Кабінетом Міністрів України Розпорядженням *«Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921*

років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року» від 26.10.2016 року № 777-р.

З нагоди 100-річчя проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР дитячим бібліотекам радимо провести такі заходи:

– у день проголошення Акта злуки долучитися до урочистих громадських заходів, пов'язаних з подіями Української революції 1917-1921 років;

– оформити книжкові виставки, перегляди, тематичні експозиції, присвячені державотворчому процесу часів Української революції 1917-1921 років;

– провести цикли бесід, відеоуроки з обговоренням, уроки державності, години єдності, історичні екскурси, історико-патріотичні ігри, патріотичні флешмоби, усні журнали, вечори, Дні історичної пам'яті:

- «Розквітай, моя ти Україно»
- «Моя соборна, суверенна...»
- «Кращі з кращих за свободу сміливо стали без вагань!»
- «Співаєм славу тій події і тепер»
- «Задзвеніли срібні дзвони в Україні»
- «Ой, що в Софійському заграли дзвони, затремтіли...»
- «Соборна мати-Україна одна для всіх як оберіг»
- «Історія соборності в світлинах»
- «У єднанні – сила і міць держави»
- «Вона – наш витвір, наша мрія, соборна, вільна Україна»
- «І обійнялися береги одного, Вічного народу»
- «Ми – єдина держава, ми – єдиний народ»
- «Соборність і сучасність»
- «Незламна сила єдності народу»
- «Соборна сила України»
- «Соборність у душах, єдність у серцях»
- «Величний день єднання»
- «Складний шлях Соборності»
- «Соборність Духу, Розуму і Серця»
- «Сила нації – в її єдності»
- «Сила Великої злуки»
- «Свята Софія землі вже збирає і України дві в одну єднає»
- «Україно! Твоя доля – єдність, злагода і воля»
- «Соборність України під прапором волі»
- «Доленосна віха нашої історії»
- «День Соборності: погляд у минуле та сучасність»
- «У День Злуки візьмемося за руки».

На шляху до Соборності

Доля нашого народу склалася так, що внаслідок втрати своєї державності, протягом багатьох століть його було розшматовано на частини, а українські етнічні землі опинилися у складі сусідніх держав. З другої половини XIV століття центральна і східна частини України потрапляють під владу Литви, західна – Польщі. Буковина була захоплена спочатку Молдавським князівством, згодом послідовно Польщею, Угорщиною, Туреччиною, Австрією. Ще раніше від єдиного українського кореня було відірвано Закарпаття. Унаслідок об'єднання у 1569 р. Литви і Польщі в одну державу переважна більшість українських земель опинилася в складі Речі Посполитої. Південь України протягом тривалого часу потрапляє в сферу геополітичних інтересів Туреччини та її васала Кримського ханства. З розширенням і зміцненням Московської, згодом Російської держави поступово під її егіду попадають спочатку Лівобережна, потім Південна, а після розподілу Польщі також Правобережна Україна. Всі західноукраїнські землі в цей же час надовго опинилися в межах Австро-Угорщини.

Відрив і колонізація сусідніми державами окремих українських земель, розділяючи територіально наш народ, стримували процес етнокультурної консолідації, формуючи водночас регіональні риси його культури. При цьому дуже важливо, що незважаючи на важкі, часом трагічні за своїми наслідками геополітичні обставини, український народ ніколи не втрачав почуття національної ідентичності, усвідомлення своєї цілісності. Як тільки складалися сприятливі передумови, він знову вперто піднімався на боротьбу за своє визволення.

Великою заслугою української суспільно-політичної думки кінця XIX – початку XX століть стало визначення як стратегічного завдання побудови незалежної соборної Української держави, що охоплювала б усі етнічно-українські землі. Одним з перших у політичному контексті України це зробив найвидатніший вітчизняний історик та суспільний діяч Михайло Грушевський. У праці *«Галичина і Україна»* учений дав визначення поняття «соборність» як синонім поняття *«об'єднання, збирання розділених українських земель»*. За його думкою, вся історія нашого народу являє собою складний і тернистий шлях до територіальної соборності.

Найбільш повно й яскраво це проявилось у вікопомний період Української революції 1917-1921 років. Названій події

безперечно належить особливо важливе місце в багатовіковій історії нашого народу. Саме тоді величний ідеал соборної Української держави вперше за кілька століть із заповітних мрій і сподівань окремих подвижників національної ідеї став, нарешті, втілюватися в практику суспільного життя, охопивши широкі народні маси і реалізувався у відродженій національній державності українського народу.

Перші кроки до Соборної України

Після припинення існування Російської імперії, справу відродження національної соборної державності очолила Українська Центральна Рада, створена в Києві на початку березня 1917 року групою політичних та громадських діячів на чолі з Володимиром Винниченком та Дмитром Дорошенком. Лідером Ради з середини березня став Михайло Грушевський – найвизначніший вітчизняний історик та громадський діяч. З перших днів свого існування вона стала об'єднуючим, координуючим і спрямовуючим центром, до якого звідусіль, не тільки з України, а й з інших близьких і далеких країв, потягнулося пробуджене могутнім національно-визвольним вибухом українство.

Розгорнувши боротьбу за державність українського народу, Центральна Рада водночас започаткувала процес збирання й консолідації його території. Її керівники, у першу чергу, незмінний голова Центральної Ради М.Грушевський, окреслили ті етнічні українські землі, що повинні були скласти автономну Україну.

Успіхи на шляху відродження національної державності, у тому числі досягнення соборності українських земель, були закріплені історичним III Універсалом Центральної Ради, ухваленим 7(20) листопада 1917 року, у якому проголошувалося утворення Української Народної Республіки і визначались її територіальні межі. Згодом, унаслідок різкого загострення політичної ситуації в Україні, викликаного агресією більшовицької Росії і розгортанням громадянської війни, національна державність і соборність опинилися перед смертельною загрозою. В умовах жорстокої військово-політичної кризи Центральна Рада під головуванням М.Грушевського 22 січня 1918 року видала історичний IV Універсал, який уперше в новітній історії України

оголошував її повністю незалежною суверенною державою. Оцінюючи той критичний момент, М.Грушевський на початку 1918 року в статті *«В огні і бурі»* писав: *«Тепер наш національно-політичний рахунок дійшов особливо високих позицій. Боротьба йде за закріплення самостійності й незалежності Української Республіки, за зібрання українських земель, за забезпечення основних соціальних реформ. Програш загрожує такими страшенними утратами, що від самої думки про них зупиняється серце»*. Боротьба за соборність чітко визначалася ним серед найважливіших пріоритетів революції (відразу після самостійності й незалежності).

Загалом у добу Центральної Ради, долаючи величезні труднощі і перешкоди, вдалося добитися значних успіхів у розвитку і втіленні в життя української соборницької концепції. Відроджена у формі Української Народної Республіки національна державність охопила переважну частину етнічно-українських земель і відіграла важливу роль у консолідації нації.

Після державного перевороту генерала Павла Скоропадського, який стався 30 квітня 1918 року, новостворена Українська Держава, що змінила УНР, у формі Гетьманату оголосила соборність історично-етнографічних земель офіційним курсом державотворчого поступу. Соборницька концепція Гетьмана П.Скоропадського ставила за мету і була спрямована на об'єднання в єдиній державі не тільки всіх українських губерній колишньої імперії, але й Східної Галичини, Бессарабії, Придністров'я, Гомельщини, Стародубщини, Курщини, Белгородщини, Донщини, Кубані, Криму. Цим питанням опікувалися особисто гетьман П.Скоропадський, усі його уряди. Воно незмінно перебувало в центрі діяльності Міністерства закордонних справ, привертало велику увагу інших міністерств, а також преси й широкої громадськості. Навіть прийнятим своїм офіційним титулом – «Гетьман всієї України» – П.Скоропадський фактично виразив багатовіковий соборницький ідеал українців. Гетьманська Українська Держава стала важливим етапом на тернистому шляху збирання українських земель. Територія Української Держави була значно більшою, ніж та, яку контролювала УНР доби Центральної Ради. Занепад Гетьманату призвів до втрати Україною деяких своїх споконвічних земель як на заході, так і на сході.

Через тернії до Соборності

Тим часом національно-визвольний рух поступово набирив оберти й на західноукраїнських землях. Революція 1918 року в Австро-Угорщині зміцнила надії українців Наддністров'я на здобуття права власного самовизначення, а факт існування державності на Великій Україні надавав їм впевненості у неминучості об'єднання нації в Соборній Самостійній Державі.

У процесі розвитку державотворчих процесів на Галичині 18 жовтня 1918 року у Львові сформувалася Українська Національна Рада (УНРада) на чолі з Євгеном Петрушевичем, яка взяла у свої руки керівництво національно-визвольним рухом у західноукраїнських землях.

1 листопада 1918 року у Львові перемогло збройне повстання, унаслідок якого заступник австрійського намісника Галичини та делегація УНР підписали акт про передачу останній всієї повноти влади на Галичині. 3 листопада 1918 року на 10-тисячній українській маніфестації в Чернівцях УНРаді було передано всю повноту влади на Буковині. Листопадовий чин, цей державотворчий переворот на українських західних землях змобілізував і об'єднав галицьких українців у одну державницьку громаду. При цьому, українці Галичини одразу ж заявили про намір інкорпоруватися у єдину соборну структуру з Гетьманатом, що існував тоді на Великій Україні.

У цей час на Наддніпрянщині радикальна соціалістична опозиція готувалася до повалення Гетьманату П.Скоропадського. Але поки гетьман був при владі, 5 листопада 1918 року УНРада вислала у Київ двох представників (Й.Назарука і М.Шухевича), щоб визначитися щодо якнайшвидшого об'єднання західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною. 6 листопада 1918 року посланці Галичини були прийняті Гетьманом П.Скоропадським. Уряд Гетьмана, виконуючи побажання галичан, виділив з державної скарбниці в допомогу Західній Українській Республіці 6 мільйонів карбованців, кілька вагонів одягу, взуття, зброї, цукру, 10 мільйонів австрійських крон. Утім, на той час, зважаючи на вихід Німеччини із війни і зміну зовнішньополітичної ситуації навколо України, офіційний Київ не міг дозволити собі легально прийняти Західну Україну в лоно єдиної державності. При цьому, після початку

антигетьманського повстання на Наддніпрянській Україні, час існування Української держави Павла Скоропадського вже добігав свого кінця.

В один і той самий день – 13 листопада 1918 року – постали Директорія Української Народної Республіки на Наддніпрянській Україні і Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) на Галичині. У той час, як під Києвом новостворений уряд УНР успішно розгортав повстання проти гетьмана, становище ЗУНР почало погіршуватися. 22 листопада 1918 року, після багатоденних вуличних боїв, українські частини залишили Львів. Під тиском поляків УНРада і Державний Секретаріат (уряд) ЗУНР переїхали спочатку до Тернополя, а потім – до Станіслава. Незважаючи на складне становище обох нових національних державних утворень, їхнє керівництво продовжувало справу об'єднання України.

Успішне розгортання антигетьманського повстання під проводом Директорії й відновлення УНР у Наддніпрянській Україні, а також українсько-польська війна на західноукраїнських теренах прискорили процес об'єднання республік у єдину державу. Справжнє всеукраїнське соборницьке мислення виявив у той вирішальний момент Осадний корпус Українських Січових стрільців на чолі з Євгеном Коновальцем, який дислокувався тоді в районі Білої Церкви. Як відомо, саме стрільці – колишні австрійські військові – відіграли авангардну роль у поваленні гетьманського режиму. Опинившись перед дилемою: їхати захищати від поляків Львів чи сприяти Директорії відновити УНР, вони допомогли прийти до влади у Києві представникам антигетьманських сил і взагалі зберегли Наддніпрянщину як базу всього українського руху.

Тим часом, переговори про об'єднання українських республік розпочалися наприкінці листопада 1918 року у Фастові. У центрі переговорів було два питання – надання допомоги західним українцям у війні з переважаючими польськими силами та створення соборної Української держави. Тривали переговори не просто, навіть досить напружено. До честі керівників обох делегацій усі труднощі були подолані, а з принципових розбіжностей – досягнуті

компроміси. Унаслідок переговорів 1 грудня 1918 року, коли в Києві ще була влада гетьмана П.Скоропадського, у Фастові був підписаний Передвступний договір про майбутнє об'єднання (злуку) ЗУНР з УНР в одну державу.

Договір викликав ентузіазм і схвалення широкого українського загалу. Постанови з його підтримкою, підкреслювалося в одному з тодішніх часописів, *«складає наш народ на всіх вільних зібраннях всюди по цілій, широкій Україні»*. Не залишилась осторонь розв'язування цієї проблеми й українська еміграція. Переважна більшість українців США, Канади та інших країн виступала за об'єднання всіх українських земель у єдиній суверенній національній державі. Так, «Український Конгрес», який працював 14-16 січня 1919 року у Вашингтоні, направив президенту США В.Вільсону резолюцію з проханням підтримати ідею соборності України.

Надаючи і надалі першорядного значення справі об'єднання українських республік та виражаючи волю широких народних мас, УНРада 3 січня 1919 року, на першому ж своєму засіданні в місті Станіславові, одногolosно прийняла ухвалу про Злуку ЗУНР з УНР, ратифікувавши тим самим Передвступний договір.

Свято єдності України

Для урочистого завершення оформлення злуки двох республік у Київ була направлена представницька делегація на чолі з віце-президентом УНРади Левом Бачинським – усього 36 чоловік. Важливо, що в ній були представники з усіх західноукраїнських земель, у тому числі Буковини та Закарпаття.

Делегація ЗУНР прибула до столиці УНР 18 січня 1919 року, і їй була влаштована щира і тепла зустріч. Вітали галичан з найвищими почестями: почесна варта сотні Січових стрільців, духовий оркестр, вітальні промови від Голови уряду і міністра закордонних справ, а також від командування корпусу Січових стрільців.

З перших днів перебування в столиці УНР західноукраїнська делегація опинилася в центрі уваги преси і всієї київської громадськості. *«У ті часи, – згадував член Директорії О.Андрієвський, – галичани були у нас найпопулярнішими людьми. Їх скрізь чекали, на них покладалися великі надії»*.

Тим часом, уже на другий день, 19 січня 1919 року, відбулася перша офіційна нарада Директорії і Ради Народних

Міністрів УНР за участю делегації ЗУНР. Остання вручила Директорії вірчу Грамоту УНРади, в основу якої була покладена її Ухвала від 3 січня 1919 року про об'єднання Західно-Української Республіки з Великою Східною Україною.

У той же день, 19 січня, в Києві відбулася подія, яка перетворилася, по суті, в грандіозну національну маніфестацію українців. Йдеться про похорон й урочисте вшанування пам'яті Січових стрільців, які загинули в бою з гетьманським військом під Мотовилівкою 20 листопада 1918 року. У заходах взяли участь члени Директорії, Ради Народних Міністрів, депутати Трудового Конгресу України, делегація ЗУНР, представники українських політичних партій і національно-громадських організацій. 16 героїв, що віддали своє життя за волю і незалежність України, було поховано в спільній братській могилі у парку «Царського саду», що розкинувся на високому березі Дніпра.

Слід зазначити, що внаслідок посилення військової агресії з боку РСФРР, Польщі та інших держав, поразок на фронтах і захоплення ворогами частини українських земель, на початку 1919 року сталося різке погіршення ситуації в УНР і навколо неї. У таких умовах Директорія покладала великі надії на західноукраїнських делегатів, справедливо розглядаючи їх як найбільш сконсолідовану з національно-державного погляду силу. Тому вже під час першої наради з президією делегації ЗУНР лідери Директорії звернулася до галичан з проханням, щоб вся західноукраїнська делегація (36 чоловік), хоча вона і не була обрана на загальних виборах, взяла активну участь у роботі майбутнього Трудового Конгресу з правом вирішального голосу.

Отже, долаючи численні труднощі та перешкоди, УНР і ЗУНР неухильно наближалися до свого об'єднання. Об'єднавчий рух, який наприкінці 1918 – початку 1919 років охопив Україну, досягнув у двадцятих числах січня свого апогею. Центр його твердо перемістився в столицю УНР. У ті дні київські часописи буквально рясніли гаслами, статтями, інформаціями, інтерв'ю та іншими матеріалами, присвяченими об'єднанню українських республік.

Директорія і Рада Народних Міністрів вирішили провести урочисте святкування об'єднання УНР і ЗУНР 22 січня. Це було не випадково, оскільки цей день збігався з річницею історичного IV Універсалу Української Центральної Ради, згідно з яким УНР проголошувалася самостійною, ні від кого

не залежною суверенною державою українського народу. Тим самим він ставав днем подвійного всенародного свята – Незалежності і Соборності.

Детальний план урочистого святкування об'єднання українських земель був розроблений міністром освіти Іваном Огієнком. У підготовці свята брали участь не лише державні органи, але й політичні партії та громадські організації. Не залишилась осторонь цієї події також і Церква. 21 січня 1919 року міністр релігійних культів І.Липа звернувся до преосвященного Назарія, єпископа Черкаського, що керував Київською єпархією, з листом, у якому інформував його преосвященство про свято оголошення приєднання Галичини до Української Народної Республіки. Міністр просив, щоб з церковного боку свято було проведене якнайпишніше. На урочистості запрошувалися всі присутні в Києві єпископи, котрі мали взяти участь у масовому молебні.

Нарешті настав день 22 січня 1919 року, якому судилося навечно ввійти в історію України як велике національне свято – свято Соборності. Що ж діялося в той історичний день на Софійському майдані столиці УНР?

Було дуже морозяно. Дерева вкрив іній. З самого ранку місто набуло святкового вигляду. На багатьох будинках майоріли національні прапори, балкони прикрашали килими і полотна з українськими малюнками. Особливо гарно були

удекоровані будинки на Софійському майдані й сусідніх вулицях. Серед них виділялися приміщення Центральної контори телеграфу і Київського губернського земства. На їхніх балконах були розміщені портрети й бюсти Т.Шевченка, уквітчані національними стрічками й прапорами. Тріумфальну арку на вході з Володимирської вулиці на Софійський майдан прикрашало зверху пано, а по боках старовинні герби України й Галичини. По всій площі до стовпів були прибиті різні герби Української землі й плакати. Об одинадцятій годині на площу під звуки духових оркестрів почали прибувати українські військові підрозділи: піхотні, артилерійські й кулеметні команди, які розташувалися шеренгами з усіх чотирьох її боків. За військом поступово приходили делегації від робітничих організацій, учні київських шкіл, делегації від окремих міністерств та інших установ, хресні ходи з усіх київських церков. Звідусіль на площу стікалися люди. На ній ставало щораз тісніше. Незабаром люди заповнили не лише

площу, а й усі прилеглі вулиці. Багато людей залазили навіть на дерева для того, щоб краще побачити все, що тут мало відбутися.

Організацією всього святкового церемоніалу, у тому числі розподілом місць серед делегацій, завідував відомий артист Микола Садовський. Про зовнішню красу організованого свята подбало також командування Корпусу Січових стрільців.

Близько дванадцятої години біля пам'ятника Б.Хмельницькому з'явилися члени Трудового конгресу, делегація ЗУНР, члени Ради Народних Міністрів, вищі старшини української армії, представники дипломатичного корпусу.

З Софійського Собору на площу вийшло і зайняло своє місце духовенство з хоругвами. Нарешті прибули й члени Директорії на чолі з В.Винниченком. Військовий оркестр виконав національний гімн *«Ще не вмерла Україна»*. У відповідь звідусіль залунали вигуки *«Слава!»*.

Після того, як пристрасті дещо вгамувалися і стало тихіше, наступив кульмінаційний момент свята. Найбільш детальні і цінні свідчення про той незабутній день залишив один з активних творців усіх актів Соборності – Лонгін Цегельський. Зокрема, у своїх спогадах він так охарактеризував представників ЗУНР і УНР у той урочистий момент: *«Директорія, придніпрянський уряд та штаб стали лицем у сторону Великої Володимирської вулиці, а наша галицько-буковинська делегація напроти неї. Проти себе стояли, уособлені тими двома групами, представники двох українських земель, що від сотень літ розділені були лихою долею. Оригінальний це був вид: по галицькому боці переважно селяни у своїх місцевих ношах, по боці придніпрянців самі інтелігенти. По галицькому боці старі люди, деякі сивоволосі, по боці придніпрянців відносно молоді люди»*. Оцінюючи описувану подію загалом, Л.Цегельський зазначав: *«Як сон, як мрія пригадується це – ця Софійська площа, безмежні товпи народу, їх шум, як гук моря, оці полки української армії, Директорія та галичани під пам'ятником Богдана. Всі вони – свідки й автори цього великого дня. Чи не найбільшого в новітній історії України»*.

Розпочалися урочистості промовою голови західноукраїнської делегації, заступника президента ЗУНР Лева Бачинського. У ній він, зокрема, сказав: *«Світла Директоріє, Високий Уряде Української Народної Республіки! ... Від*

сьогодні Західна Україна лучиться з Великою Україною в одно нерозривне тіло, в Соборну й Суверенну Державу».

Після цього Л.Бачинський урочисто вручив прочитану грамоту голові Директорії. Приймавши її, В.Винниченко привітав делегацію західних українців короткою промовою, у якій наголосив на історичному значенні Акту Соборності. На підтвердження ратифікації договору від 1 грудня 1918 року голова Директорії попросив її члена Федора Швеця проголосити Універсал Директорії УНР. У цьому історичному документі, зокрема, говорилося:

«Іменем Української Народної Республіки Директорія оповіщає Народ Український про велику подію в історії землі нашої Української.

...Однині воєдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини Єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина і Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна.

...Однині Народ Український... має змогу об'єднаними дружніми зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її трудового люду.

22 січня 1919 року у м.Києві».

Закінчивши читання Універсалу Соборності, Ф.Швець під схвальні вигуки присутніх і у супроводі церковних дзвонів передав його текст Л.Цегельському. Для того, щоб Грамота й Універсал були почуті всіма, хто прийшов на це свято, з трибун, розміщених по всіх чотирьох кінцях площі, спеціальні глашатаї- диякони ще раз прочитали їх присутнім. По закінченні читання цих державних актів у різних кінцях площі знову залунали вигуки «Слава!», оркестри почали виконувати національний гімн.

Після цього численне духовенство на чолі з архієпископом Агапітом відправило благодарственный молебен з проголошенням многоліття Директорії, вільному українському народові й його війську та вічній пам'яті тим, хто загинув за визволення рідного краю. Закінчивши молебен, архієпископ звернувся до присутніх з промовою.

Потім відбувся парад українського війська і урочиста маніфестація учасників свята. Зі співами національних пісень і під звуки духових оркестрів вони пройшли по Володимирській вулиці до міського Оперного театру, де планувалося відкриття

Трудового конгресу. З балкону театру до присутніх з вітальною промовою звернувся член Директорії Аркадій Степаненко, який повідомив, що відкриття Трудового конгресу відбудеться завтра.

Маніфестація тривала. Голова Директорії В.Винниченко і Головний отаман С.Петлюра зупинилися біля будинку Губернського земства і піднялися на його балкон, де були зустрінуті захопленими вигуками й вітаннями. У відповідь на них керівники республіки виголосили короткі промови.

Після цього радісно-збуджені маси людей поступово почали розходитися. Так закінчилося це неповторне і довгождане свято. Воно справило незабутнє враження на його учасників.

Незважаючи на смертельну зовнішню небезпеку, що нависла тоді над соборною УНР внаслідок несприятливого ходу подій на фронтах, урочистості з приводу возз'єднання східних і західних українських земель відбулися в ті дні також у багатьох містах і селах Правобережної України та Галичини.

Наступного дня, 23 січня 1919 року, о 16-й годині 45 хвилин у приміщенні Київського оперного театру розпочав свою роботу Конгрес Трудового Народу України.

Як свідчать джерела, на момент відкриття Трудового конгресу разом з представниками ЗУНР у театрі зібралося близько 400 делегатів від різних регіонів України. Крім них, у переповненому залі було багато гостей – члени уряду, керівники політичних партій і громадських організацій, представники збройних сил та дипломатичного корпусу. Протягом роботи конгресу кількість його делегатів збільшилась, оскільки не всі з них через воєнний стан в Україні змогли вчасно прибути до Києва.

Відкрив Трудовий конгрес голова Директорії В.Винниченко. У своїй промові він особливо відзначив роль Директорії у його скликанні, підкресливши, що вона все зробила для того, щоб конгрес пройшов якнайкраще.

Основним питанням першого дня роботи цього визначного форуму була ратифікація актів об'єднання обох українських республік. Трудовий конгрес практично одноголосно

затвердив Акт Злуки ЗУНР з УНР, надавши тим самим йому сили закону. На цьому урочистому, об'єднуючому всіх моменті, перше засідання Конгресу, що тривало трохи більше години, закінчилось.

На наступних пленарних засіданнях, протягом 25-28 січня, головним завданням Конгресу було визначення основних засад внутрішньої і зовнішньої політики, а також форми державного устрою УНР. З усіх цих питань на форумі точилася гостра ідейно-політична боротьба між різними партійними фракціями і блоками. Та все ж таки, незважаючи на суттєві розбіжності з кардинальних питань політичного розвитку УНР, всі партійні фракції незмінно демонстрували на Конгресі свою прихильність українській соборницькій концепції.

В останній день роботи – 28 січня – Трудовий конгрес переважною більшістю голосів схвалив Закон про форму влади в УНР. У ньому висловлювалося повне довір'я і подяка Директорії за її роботу щодо визволення українського народу від пансько-гетьманської влади. З огляду на небезпечний воєнний час влада та оборона країни знову доручалася Директорії УНР, яка мала бути доповнена одним представником від Наддністрянської України – Головою УНР-ади Євгеном Петрушевичем. Після об'єднання республік ЗУНР ставала Західною областю УНР (ЗО УНР), а золотий лев на блакитному тлі як герб ЗУНР поступився тризубові. Було вирішено, що Декларацію про злуку мали затвердити Установчі збори, які передбачалося скликати найближчим часом з території всієї України. До того часу ЗО УНР залишалася при власних законодавчих і адміністративно-виконавчих органах влади – УНР-аді й Державному Секретаріаті. Було погоджено військове командування на фронтах, введено спільну валюту, створене окреме міністерство для справ ЗО УНР, а також обрано спільну делегацію на Паризьку мирну конференцію.

Особливий інтерес викликає оцінка Акту Злуки М.Грушевським – одним з головних фундаторів незалежної Української держави. Як відомо, після упадку Центральної Ради (у період Гетьманату та Директорії) його було усунуто від активної державної діяльності. Незважаючи на це, Михайло Сергійович продовжував свою наукову і

публіцистичну працю. Він з великою радістю сприйняв повалення гетьманського режиму, відновлення УНР і об'єднання з нею ЗУНР. Учений відгукнувся на останню подію спеціальною статтею, опублікованою 31 січня 1919 року в київському журналі «Громада». Назвавши Акт злуки важливим актом, М.Грушевський стисло виклав історію західноукраїнських земель (Галичини, Буковини і Закарпаття), обґрунтував закономірний характер появи УНР і ЗУНР та їх об'єднання в одну державу.

Підкресливши, що об'єднання *«значно скріпить сили України»*, учений водночас застерігав східно- і західноукраїнських політиків від поспішних, непродуманих, волюнтаристських кроків на цьому шляху. *«Треба пам'ятати, – писав він, – що ці люди (західні українці) жили цілі століття окремим, відмінним життям; у них інші звички й погляди; інші форми життя й інші вимоги. Ні ми їм не повинні накидати своїх звичок і поглядів, ні вони нам. Треба обом краям йти поволі до зближення й єдності. Наддністрянська Україна мусить мати автономію в своїх внутрішніх справах, і не повинна торкатися внутрішніх справ нашої України. З такого обопільного пошанування виросте велика і сильна національна єдність»*.

У цілому, об'єднання УНР і ЗУНР, незважаючи на величезні труднощі, базувалося на міцних історичних, теоретичних і правничих підвалинах, а тому й мало об'єктивний, закономірний характер. Воно спиралося на природний потяг українського етносу до національної єдності, справедливий прагнення широких народних мас як Сходу, так і Заходу України до об'єднання, мало підтримку всіх національних українських партій і було закріплене відповідними державно-правовими актами обох республік, а також, по суті, загальноукраїнським парламентом – Трудовим конгресом.

У боротьбі за єдність

Проголошенням та затвердженням найвищими державними інституціями УНР об'єднання двох українських республік в одну державу було завершено важливий етап боротьби за соборність українських земель і розпочато практичну розбудову соборної України. На жаль, подальші обставини, у яких розгорталася боротьба за виконання цього завдання, виявилися вкрай несприятливими для української справи.

Юридично Акт злуки не означав реального злиття двох суб'єктів угоди в єдину державну структуру. Роз'єднаність українських республік доповнювалася скрутним воєнним становищем, у якому незабаром опинилися Директорія УНР. Під натиском більшовицьких військ вона була змушена залишити майже всю територію країни. Зокрема, вже 5 лютого 1919 року війська Директорії відступили зі столиці України та зосередилися на вузькій смузі між Вінницею та Житомиром. У цей район переїхали і сама Директорія, і всі державні установи УНР.

Не менш трагічною виявилися і доля ЗУНР. 19 березня 1919 року польське військо, підсилене завдяки Антанті, розпочало великий наступ на ЗУНР. 24 травня новий наступ поляків підтримали війська Румунії з теренів Буковини. Українська Галицька Армія змушена була відступити до Кам'янця-Подільського, де вона об'єдналася з підрозділами армії Директорії. Уряд ЗО УНР у цих важких обставинах надав Президентові Є.Петрушевичу надзвичайні повноваження, проголосивши його Диктатором.

Зі свого боку Головний отаман Директорії Симон Петлюра нікому не бажав поступатися своєю владою. Його прагнення одноосібного керівництва призвели до кількох антипетлюрівських заколотів в Армії УНР і обурення західно-українських урядовців. Під таким тиском і в умовах початку більшовицького наступу, С.Петлюра змушений був піти на співробітництво з Є.Петрушевичем, а також запросити його представників до складу Ради Народних Міністрів УНР. Проте між керівництвом обох братніх республік уже встигла вирости прірва непорозуміння: для УНР головною небезпекою були білогвардійці та більшовики, для ЗУНР – поляки і румуни.

Намагаючись урятувати ситуацію і дістати підтримку Польщі в обороні від більшовицького наступу, УНР погодилася на польські територіальні домагання. Україна зрікалася Східної Галичини, визнавала Західну Волинь невід'ємною частиною Польщі, а себе – підлеглою державою у зовнішньополітичних справах. До того ж, УНР зобов'язалася гарантувати всі права польському населенню українських земель.

Це означало для західних українців зраду спільних інтересів України. За цих умов уряд ЗО УНР розпочав переговори з командуванням генерала А.Денікіна і вже 5

листопада підписав угоду про капітуляцію УГА та спільну з білими боротьбу з більшовиками.

Зі свого боку, 16 листопада 1919 року С.Петлюра здав полякам тогочасну столицю УНР Кам'янець-Подільський. 2 грудня 1919 року представники УНР і Варшави підписали проект Декларації, згідно з яким Польщі віддавалися Холмщина, Полісся, Підляшшя, Західна Волинь і Східна Галичина. Західна Область УНР подала два протести, але діячі УНР їх не брали до уваги. Тоді 20 грудня 1919 року Є.Петрушевич скликав у Відні засідання уряду ЗУНР, на якому було прийнято рішення про одностороннє скасування Акту Злуки.

Відтак, українська державна єдність розвалилася. Соборність УНР було зруйновано, власне, українськими ж руками, а за цим відбувалася й втрата національної державності. Утім, домінуючим чинником поразки першої в новітній час спроби побудувати Соборну Україну виявився зовнішньополітичний, міжнародний фактор. Ані Антанта – переможниця у Першій світовій війні, ані більшовицька і білогвардійська Росія не тільки не визнали Акту Злуки, але й всіляко поборювали українську державність. Більше того, вони з усіх боків приступили до чергового перерозподілу українських земель.

Кінець і знову початок

Слід особливо зауважити, що перша спроба створення українцями сучасної незалежної держави не минула марно. Соборну Україну, що постала під час Визвольних змагань 1917-1921 років, уже неможливо було повністю знищити. Навіть більшовики, що захопили більшу частину українських земель, мусили визнати цей факт і формально зберегли елементи української державності в рамках Радянської України. Державотворчі процеси, розвиток української культури, формування української еліти, розпочаті за часів Української революції, невпинно продовжувалися вже під егідою радянської влади. Не зупинявся в радянські десятиліття і процес збирання українських земель.

Незважаючи на фіктивний, номінальний характер державності УРСР у складі СРСР, завдяки їй не лише збереглися, але й значно розширилися адміністративно-територіальні межі України. У 1939 році Галичина і Західна Волинь, у 1940 році Північна Буковина і Південна Бессарабія, а в 1945 році Закарпатська Україна возз'єдналися з основним

масивом українських земель. Заключним акордом формування нинішніх кордонів України стала передача в 1954 року Кримської області зі складу РФСР до складу УРСР. Оцінюючи ці історичні події, всесвітньо відомий український кінорежисер Олександр Довженко у своєму знаменитому щоденнику підкреслював: *«Якою б не була страхітливою руйнівна війна, яким би грізним ураганом не пройшлася вона по Україні, її величезне позитивне значення для історії українського народу безперечне. У цій пожежі, хаосі й крові злились воедино всі українські землі. І якою б не була, очевидно, на початку їхня доля тяжкою і трудною, в кінцевому підсумку український народ робить рішучий і неминучий крок вперед»*.

Після краху радянської імперії формування сучасних кордонів України стало важливою передумовою відродження суверенної, соборної Української держави. У період існування суверенної України роль соборності незрівнянно зростає, наповнюється новим, сучасним змістом, оскільки територіальна цілість держави – це одна з основних гарантій її успішного розвитку. Збереження територіальної цілісності нашої країни, зміцнення єдності її регіонів, розмаїтість і відмінність яких склалися внаслідок об'єктивних історичних обставин, у сучасних складних військово-політичних умовах залишається особливо актуальним і невідкладним завданням. Подальший цивілізаційний поступ України можливий лише за умови неухильного збереження єдності всіх її земель.

Список літератури

Бальба Л. Соборність України – соборність нашої свідомості / Л.Бальба // Шкільний світ. – 2011. – № 48. – С. 3-6.

Бойко О. Збирання українських земель у єдиній соборній державі в часи української революції / О.Бойко // Історія України. Шкільний світ. – 2012. – № 21-22 (757-758) червень. – С. 24-28.

Важлива віха в історії України : [День Соборності] // Шк. бібліотека. – 2016. – № 12. – С. 64-67.

Вахнюк О. Розквітай, моя ти Україно : [сценарій до Дня соборності] / О.Вахнюк // Позакласний час. – 2011. – № 12. – С. 14-17.

День Соборності України, бій під Крутами // Позакласний час. – 2013. – № 23. – С. 55-60.

Гошуляк І. День Соборності України / І.Гошуляк // Все для вчителя. – 2007. – № 1. – С. 2-3.

Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки) / І.Гошуляк – К.: Ін-т ПіЕНД імені І.Кураса НАН України, 2009. – 467 с.

Замашка І. Кращі із кращих за свободу сміливо стали без вагань / І.Замашка // Позакл. час. – 2005. – № 23-24. С. 31-33.

Литвин М. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917 – 1921 рр. / М.Литвин. – Х.: Фоліо, 2015. – 380 с.

Моя соборна, суверенна: [сценарій до Дня Соборності України] // Позакласний час. – 2013. – № 23.

Перев'язко Р. Ідея соборності в художній творчості січових стрільців / Р.Перев'язко // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 67-68.

Полежаєва Т. Задзвеніли срібні дзвони в Україні: [сценарій до Дня Соборності України] / Т.Полежаєва // Позакласний час. – 2010. – № 12. – С. 8-10.

Прокопченко Л. Україно, соборна державо, Сонценосна колиско моя: [сценарій] / Л.Прокопченко // Позакл. час. – 2006. – № 1-2. С. 99-101.

П'ятаченко С. Ідея соборності України в поезії Олександра Олеся і Євгена Маланюка / С.П'ятаченко // Дивослово. – 2005. – № 7. – С. 52-56.

Стонкус Т. Соборна мати Україна – одна на всіх, як оберіг: [сценарій] / Т.Стонкус // Шкільний бібліотекар. – 2016. – № 12. – С. 20-23.

Усі ми – родом з України: свято до Дня соборності України, 4 кл. // Ми – діти твої, Україно!: сценарії виховних заходів національного спрямування: 1-4 кл. / Л.Пономаренко, С.Тютюнник. – Х.: Основа, 2015. – С. 111-114.

Халімон Н. Співаєм славу тій події і тепер!: [22 січня – День Соборності України] / Н.Халімон // Все для вчителя. – 2005. – № 23-24. С. 9-10.

Ще на нашій Україні піснь гучна розляже // Позакласний час. – 2011. – № 12. – С. 97-98.

Ідея Соборності в художній творчості Січових стрільців

Культурно-національне відродження на західноукраїнських землях кінця XIX – поч. XX ст. органічно пов'язане з розвитком суспільно-політичної думки та поширенням ідей просвітництва, самоврядування, освіти свободи.

Діяльність багатьох громадсько-політичних організацій, культурних діячів була спрямована на пробудження національної свідомості українців. Так, у 30-40-х рр. XIX ст. першими речниками національно-визвольного руху в Галичині виступили Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевич – засновники *«Руської трійці»*. Активно протестуючи проти політики денационалізації українців, вони на сторінках періодичної преси популяризували найяскравіші моменти визвольної боротьби українського народу в минулому, впроваджували в літературу живу народну мову, прагнули пробудити почуття солідарності всіх українців. Цими постулатами керувалась у боротьбі за суверенітет української нації і молодаша генерація політиків, про що засвідчила праця Юліана Бачинського *«Ukraina irridenta»*, де автор обґрунтував потребу створення власної Української соборної держави.

На Наддніпрянщині ідею боротьби за побудову незалежної національної держави пропагувало у своїх працях *«Братство тарасівців»*. Ідея самостійності ширилася серед студентства, шкільної молоді, селянства, робітництва в усіх кінцях української землі.

Так, на Галичині ще перед Першою світовою війною виникли молодіжні громадсько-політичні, спортивні й напіввійськові товариства, зокрема *«Січ»*, *«Сокіл»*, *«Пласт»*. Ініціатором січового руху був д-р Кирило Трильовський. Громадсько-культурну діяльність він будував на позиціях єдності всього українського народу, незважаючи на існуючі державні кордони. На початку війни у Львові за участю К.Трильовського було створено Головну Українську Раду. Рада постановила створити всеукраїнський військовий загін. Так утворилося перше українське військове формування того часу – легіон Українських Січових стрільців.

Народжений в атмосфері піднесення національно-визвольного руху, леґіон УСС об'єднав багато творчої молоді, для якої національним провідником, ідейним наставником був Іван Франко. У статті *«Одвертий лист до галицької української молодіжи»* він порушив питання про самостійність України. Поет зазначив, що перед українською інтелігенцією стоїть завдання побудувати незалежну державу.

Франкові твори *«Не пора...»*, *«Гей, Січ іде, красен мак цвіте»*, *«Розвивайся ти, високий дубе...»* наснажені високими ідеями служіння народові, виражають мрії українців про об'єднання й волю.

По-месіанськи пророче зіставивши прийдешню державну перспективу України, І.Франко вписав державницьку ідею в координати великої соборної України:

*«...Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі!»*

Інтерпретуючи традиції народної творчості (героїка боротьби, образ козака-захисника рідної землі від зовнішніх ворогів) та романтичної поезії XIX ст., стрілецька лірика вивела образ Січового стрільця, готового віддати своє життя за визволення народу від загарбників. Часом у творах головними героями виступають реальні історичні постаті, наприклад, Осип Телішак, Мирослав Ірчан у поезіях Р.Купчинського, Іван Цяпка у Л.Лепкого, хорунжий Дуб, поручник Федір Баландюк та інші у О.Бабія.

Та загалом у стрілецьких поезіях головним героєм виступає Січове військо, чітко окреслюється основна мета «усусів» (Українських Січових стрільців), війська Української народної держави – згуртування сил за відновлення втраченої державності.

Так, гіркі роздуми Р.Купчинського про долю України знайшли відображення в поезії *«Хто вас бодрить?!»*. У формі розгорнутого звертання автор застерігає українців не йти *«...вклонятися Вавелю чи Кремлю, а самим здобувати «Свобідну землю»*.

На ґрунті історичної пам'яті зростає патріотична поезія О.Бабія. У його творах осмислено звернення до чину Івана Мазепи, Богдана Хмельницького, звучить віра в те, що молоде покоління колись продовжить незавершені величні діла цих державотворців (поема *«Гуцульський курінь»*), заклик з руїни підняти вільний край: *«...Підняти схилену калину, Розвеселити Україну!»*.

Апелуючи до історичної пам'яті українців, концентруючи основну увагу на алегоричному образі-символі калини (пам'ять, скорбота, слава України), О.Бабій пробуджує в читача прагнення стати на шлях визвольної боротьби.

Патріотична тематика властива й ліриці Миколи Матіїва-Мельника. Як і у віршах Р.Купчинського, В.Бобинського, Ю.Шкрумеляка, *«...в ній – народні драми, тернисті шляхи до світла, свята любов до України, у ній – розпука і печаль»*.

У символічному творі поет виразив трагічну долю нації і держави, осудив братовбивство й бездуховність:

*«...Лягли, лягли й не вернуть вже ніколи
Каменярі Збірної України!..»*

Специфікою ліричної творчості Ю.Шкрумеляка, М.Голубця та Л.Лепкого є те, що вони *«не віддаляються від народного образного мислення, народного мелосу»*. За відмінності індивідуального стилю цих

літераторів об'єднує ідейний пафос згуртування українського народу на виборення національної свободи.

Серед поетів стрілецтва унікальним постає ім'я Василя Вишиваного (псевдонім архієпископа Вільгельма фон Габсбурга) – одного з престолонаступників Австро-Угорської імперії, який став полковником усусів і українським ліриком. Він робудовував стрілецьку армію, обстоював ідею української державності, поетичним словом закликав виборювати волю України:

*«До зброї! До зброї, стрільці!
Зірвіться, ламайте кайдани!
З'єднаються з вами полегли брати,
І згояться давнії рани!
До зброї! До зброї, стрільці!»*

Отже, у центрі змісту творів поетів-усусів – художня ідея соборності всіх українських земель, тематика національно-визвольних змагань за незалежність; порушується коло соціальних, психологічних, етичних проблем, породжених епохою суспільних зрушень. Образно-емоційне вираження ідейно-тематичного змісту поезій фіксує глибину світоглядних позицій авторів-січовиків, що перегукується з національно-соборницькими прагненнями всього українства.

Такими рисами позначений твір Степана Чарнецького *«Ой, у лузі червона калина похилилася»*, що концентрує увагу читача на фольклорних образах-символах – червона калина, рая пшеничка, буйнесенький вітер, що пророкують відновлення втраченої державності:

*«А ми ту ю стрілецьку ю славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!»*

Поряд з Р.Купчинським, О.Бабієм, М.Матіївим-Мельником, М.Голубцем, Л.Лепким та іншими поетами – вихідцями із Січового коша були *«молодомузівці»* С.Чарнецький, В.Пачовський, П.Карманський, Б.Лепкий, які, використовуючи жанрово-тематичний спектр стрілецької лірики, поетичним словом зміцнювали національний дух українців, закликали до визвольної боротьби.

Важливо наголосити, що активними учасниками національно-визвольного руху виступали також жінки. Це, зокрема, Софія Галечко, Олена Степанів, Павлина Михайлишин, Гандзя Дмитерко.

Поезії на стрілецьку тематику знаходимо й у відомих поеток Віри Лебедевої та Уляни Кравченко. Так, В.Лебедева (Костянтина Малицька) в часі національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. створила ряд патріотичних творів із пристрасним закликом об'єднуватися на боротьбу за щастя й волю українців: *«В Січ вставай!»*, *«Вгору прапор!»*, *«Січовий поклик»* та ін. Уляна Кравченко кличе молодь до спільних дій на благо України поезіями: *«Всі ми мої»*, *«Під Крутами»*, *«На стрілецьку нуту»*, *«З пісень летунів»*.

Про стрілецьку славу писала й Олена Береза, для якої *«війна стала болем душі»*. Її серце тужить за сином Стефаном, що загинув за волю України. Але мати не замкнулася у своєму горі, а як справжня патріотка зворушливим поетичним словом наснажує українців на виборення щастя рідному краю. Шлях перемоги поетеса бачить у духовному та національному єднанні від Кавказу аж до Тиси:

*«Разом руки та й серця –
Згинула б недоля вся...
Знявся б ще прапор шовковий,
І настав би день обнови.
Залунав би спів побідний,
І всміхнувся б край наш рідний»*

Отже, боротьба за національну державність стала сенсом буття для різних поколінь та верств населення. Культурно-мистецька діяльність УСС теж сприяла поширенню національно-державницьких поглядів.

Героїчна романтика воєнних колізій визначила широкий жанрово-тематичний діапазон творчості поетів-усусів: пісні (маршово-похідні, ліричні, обозні, героїчні, жартівливі), поеми, балади (героїчні, ліричні, ліроепічні, трагічні), поетичні епітафії, оди, присвяти, заклики, гімни.

Актуальність поетичних творів, доступність жанрів сприяли проникненню стрілецьких ідей серед широких кіл українців.

Тема духовності та волелюбності народу розвивається через аналогії зі світом природи, за допомогою прийому художнього паралелізму (як у фольклорі). Такий прийом допомагає краще передати емоційний стан, відтворити внутрішній світ ліричного героя, відчутти настрої й переживання Стрілецького війська загалом, оскільки авторів-січовиків об'єднували спільні ідейні позиції.

Творчості поетів-усусів притаманний героїчний і трагічний пафос, гнівні, розповідні, благальні інтонації. Усе це відображає динаміку настроєвої тональності, допомагає зрозуміти своєрідність художнього бачення ідеї соборності українських земель.

Додаток 2

Соборність України в творчості О.Олеся та Є.Маланюка

Україна однією з перших серед європейських держав стала на шлях національного визволення, але однією з останніх здобула його. Незважаючи на те, що просторове об'єднання всіх українських земель завершилося лише після Другої світової війни, значення **22 січня 1919 року** є дуже вагомим і недивно, що саме ця дата справедливо **вважається Днем Соборності України**.

Цим актом, а також прийнятим роком раніше IV Універсалом завершилось оформлення української політичної думки, яка століттями блукала в лабіринті орієнтацій на Литву, Польщу, Росію, Туреччину,

Швецію, Австро-Угорщину, Німеччину. Саме Акт 22 січня визначив остаточну орієнтацію на українську державну самостійність. Це була перемога національної ідеї. Україна маніфестувала рішення зібрати розсіяні віками українські землі і спільними зусиллями створити могутню незалежну державу.

У ту холодну й страшну зиму наш земляк, видатний поет Олександр Олесь написав:

*«О, поведи ж нас, лицарський духу,
По вільній стежці життя і руху.
На тихі води,
На ясні зорі.
І в цю велику [страшну] годину
З'єднай в єдину всю Україну!»*

Цей вірш «Дух наш пречистий, дух наш народний», написаний 19 грудня 1918 року, став одним із найглибших утілень ідеї соборності України в нашій поезії.

Слід зазначити, що сам факт Злуки українських земель не знайшов в українській поезії прямого втілення. Проте ідея соборності була надзвичайно актуальною для тогочасної й пізнішої поезії, яка лише за межами більшовицької Росії й України вільно могла розвивати цю тему.

Серед поетів, у творчості яких відображена ідея соборності, більше того, події початку 1919 року стали визначальними у їхньому житті, вирізняються двоє – Олександр Олесь і Євген Маланюк. Для першого цей етап став певною мірою завершальним. З дипломатичним паспортом від уряду УНР у лютому 1919 року Олесь виїздить до Будапешта, розпочавши свій новий життєвий період – життя на еміграції поміркованого й споглядального поета. Для другого – Маланюка – від часів УНР лише починається його свідомо активна боротьба.

Творчості цих двох поетів присвячено не один десяток статей, проте під кутом зору втілення ідеї соборності їхня творчість ще не розглядалася.

Особливою енегетикою, глибоким героїко-трагічним пафосом перейнята громадянська поезія Олесь і Маланюка, присвячена боротьбі за українську державність і її складник – ідею соборності.

Ідея соборності, ідея об'єднання всіх українських земель жила серед нашого народу віками – від часів Київської Русі й до Козацької держави, від Руїни й до української революції 1917-1920 рр. У народній творчості, в давньоукраїнській літературі, у творах українських письменників і мислителів XIX ст. прямо чи опосередковано відображалася ця ідея.

На початку XX ст. ідею Злуки підхопила прогресивно налаштована українська інтелігенція, яка, щоправда, не завжди чітко усвідомлювала шляхи її реалізації. Серед цієї інтелігенції ми бачимо й Олесь, який до Злуки закликав всі народи, поневолені Російською імперією. Він вітає представників національних меншин, що зібралися в Києві, патетичними рядками:

*«І, подавши братні руки,
Всі народи, як брати,
Поклялися спільно йти
До братерства, згоди, злуки.»*

У цей час поет перебуває в полоні ілюзорних мрій про «*братерство народів*», про нову «*весну народів*», що було тоді типовим захопленням демократичних кіл української інтелігенції. Проте реалії виявилися драматичнішими й жорстокішими, ніж це уявлялося поетові. І вже наприкінці 1917 р. Олесь пише:

*«Де ти, свято згоди?
Чи не час прийти тобі?
Задихаються народи
В братовбивчій боротьбі»*

Трагічні події наступного 1918 р. приносять свої зміни у світогляд Олесь. Україна відтоді стає окремим і домінуючим суб'єктом його громадянсько-ліричних візій, основою світогляду – ідея національного визволення України та її об'єднання:

*«Великдень рідний настає –
О, станьте на коліна!
В сю ніч воскресне, оживе
Велика Україна!»*

Слід підкреслити, що українську революцію робили переважно молоді люди. Центральна Рада складалась переважно з молодих інтелігентів, недосвідчених у практичній діяльності. Лише її голова – М.Грушевський – мав 51 рік. Його ж 22-річний заступник Микола Шраг був студентом другого курсу Московського університету; провідник найбільшої партії соціалістів-революціонерів Ковалевський мав 25 років; С.Петлюра – один із генеральних секретарів – 35, В.Винниченко – 38. Співцеві революції Олесеви тоді було 39.

Згодом, на місце українських державотворців і політиків 1917-1920 років уже в еміграції стали нові. На місце старших поетів прийшли зовсім молоді – мужні, радикальні, вольові. М.Неврлий, згадуючи про зустріч із сином О.Олесь О.Ольжичем, пригадує його слова «*Сучасна доба вимагає іншої поезії, більш мужньої, бойової...*». У цьому Ольжич наслідував свого старшого товариша по перу – Є.Маланюка. «*Маланюк же, – згадував В.Приходько, – незважаючи на приятельство з Ольжичем, критикував головню «соловейкову легкість» поезії Олесь і пророкував смерть такій поезії*».

Нова хвиля поетів, попри відмінність світоглядів, темпераментів, художніх засад, зберегла головне – пам'ять про Україну, єдину, державну, суверенну.

Безумовним лідером нової поезії, що творилася в еміграції, був Є.Маланюк. У його творчості міжвоєнна українська поезія досягла найвищого рівня. Втрата Україною державності спричинила низку трагічних подій, у вирі яких розбилася не одна людська доля. Серед них –

і доля Маланюка. 20-річним юнаком він був захоплений бурхливими подіями революції 1917 року.

«Світогляд Маланюка, — пише Ю.Войчишин, — формувався в бурхливий період не лише української, а й світової історії... Маланюкові, як воякові, довелося тоді змінити кілька разів свої позиції. Спочатку — перехід з російської армії в українську, пізніше — Центральна Рада, Гетьманат і Директорія скристалізували його погляд на українську історію, а програна боротьба, табір інтернованих у Польщі й еміграція дали поштовх його особливій творчості. Ставши на певні світоглядні позиції, він не сходив із них, дедалі більше утверджуючись у своїх переконаннях».

«Поезія Євгена Маланюка, — писав І.Дзюба, — народжувалась в середовищі української політичної еміграції, що поразку УНР і встановлення Радянської влади на Україні сприйняла як національну трагедію і втрату державності. Тому це глибоке почуття любові до України, яке і надає пекучої сили Маланюковій поезії, злотоване з болем і тяжкою гіркотою. Але в Маланюка немає розпачу, немає сліз і плачів... немає нічогісінько з тих ідейних вагань і сум'яття, з тих психологічних комплексів, які цілком природні для всякої політичної еміграції, особливо після нищівної поразки».

У цьому відмінність Маланюка від Олеся, поезія якого в еміграції перейнята відчаєм і безнадією. Подібно до Олеся молодий поет також малює Україну в образі матері, але у нього вона не покинута синами страдниця, а жертва власних вад. Маланюк називає Україну не матір'ю, а хмільною коханкою, звабленою й збезчещеною, яка любить обійми владного хана:

*«Ні, ти — не мати! Шал коханки
У чорнім полум'ї коси,
В обличчі степової бранки
Хміль половецької краси»*

Символ України-жінки є найважливішим і найчастіше вживаним у поезії Маланюка. Тракткування цього образу варіюється від світлого, неземного ідеалу до похмурого й непривабливого. Проте завжди в основі лежить ідея державності і єдності України. Маланюк бачить не лише поразку, а й усвідомлює невідворотність процесу державотворення в Україні, який рано чи пізно все-таки звершиться перемогою. Тому своєю поезією він намагається наблизити цей час, усвідомити й виправити помилки свого покоління, знайти причини поразки.

Розуміючи своє окремішне і водночас виняткове становище, Маланюк свідомий свого покликання. Він закидає поетам Радянської України їхню пасивність. Здалека, з еміграції Маланюк у своїх поетичних візіях плаче Україну — вільну, державну, єдину, яка простяглась «...На чотири вітри, від північних лісів до моря, /Від карпатських смерек до блакитного Дону — окрес».

Цей твір («Варяги») є одним з ключових серед поетичної історіософії Маланюка, яка стає на захист «варязької» теорії походження української державності.

«Маланюк створив образ України, – писав Ю.Войчишин, – який ніколи не перестане вражати українське серце. Він поставив його в центрі Європи, та не на шляху з Заходу на Схід, а на дорозі з «варягів у греки», на путі, що її не бачили ні українські митці, ні українські політики впродовж багатьох століть. Він дав нам відчуття нашої здобутої, загубленої в скіфській млі передісторії».

Лише останнє десятиліття ХХ ст. принесло Україні не тільки єдність територій, а й незалежність та державність. Відійшов у минуле той «привид держави», про який писав Є.Маланюк:

*«Державо, ти була, як мстивий привид
Або й примара неживих століть.
Твої роки тривали майже мить,
Що в ній злучились задуми і зриви».*

Здавалось би, нині Маланюк із його ідеями державності й соборності не є актуальним. Проте, як показує історичний досвід, ідея державності є найважливішою для нації, незалежно від того, чи здобула вона незалежність і державність, чи ще бореться за неї.

Безперечно, неправомірно говорити про Маланюка виключно як про співця державності й соборності України. Проте, з огляду на сказане, можна стверджувати, що в поезії Маланюка ця ідея виплекана столітнім досвідом української філософської й поетичної думки, знайшла найвище втілення серед поетів українського зарубіжжя першої половини ХХ ст.

Додаток 3

Люблю я землю українську

Вечір Соборності та Свободи

(Урочисто оформлено зал, розгорнуто книжкову виставку. Всі учасники свята – у національних костюмах)

*«Ніхто нам не збудує держави,
Коли ми її не збудуємо,
І ніхто з нас не зробить нації,
Коли ми самі нацією не схочемо бути.»*

В.Липинський

1-й ведучий:

*Моя Україно, хай доля сія
Волошками синіми в житі,
Моя Україна – домівка моя,
Найкраща у цілому світі!*

1-й ведучий: Немає кращого неба, ніж небо України! Воно благословляє свою Україну, береже у віках її материнську любов, тому його ніколи не відділити від рідної матінки-землі.

2-й ведучий: Країна трагедій і краси, країна, де найбільше люблять волю і найменше знали її. Виборовши у стражданнях волю, Україна має тепер свої державні символи – герб, прапор, гімн, які уособлюють її сутність та історію.

3-й ведучий:

*Вже скільки закривавлених століть
Тебе, Вкраїно, імені лишали...
Тож встаньмо, браття, в цю урочу мить:
Внесіте прапор вільної Держави!*

1-й ведучий: До внесення прапора вільної України стояти струнко!
Рівняння на прапор!

Учень: 22 березня 1918 р. Центральна Рада в Києві ухвалила закон про жовто-блакитний державний прапор УНР. Жовто-блакитний, тому що символами України є чисте небо (синій колір) та пшеничне поле (жовтий колір). Як сказав поет:

*Наш стяг – пшениця у степах
Під голубим склепінням неба.*

Юнак:

*Віддавна народи світу
Мають власні прапори,
Наче долю горду й світлу
Піднімають догори!
В будь-якій чужій країні
Я завжди усім казав:
– В мене прапор жовто-синій...
Це колосся й небеса.*

2-й ведучий: Пісня – душа народу, національні гімни – найвищий прояв його волелюбних прагнень.

Учениця:

*Все, що мріялось віками,
Сповнилось, настало!
«Ще не вмерла Україна» –
Гордо зазвучало.*

(Звучить Гімн України)

1-й ведучий: Багато поколінь українців поклали свої життя на вівтар української державності. Ми наповнені духом своїх волелюбних предків, багаті своєю історією. І якщо хочемо досягнути минуле України, то маємо багато вчитися, знати і пам'ятати.

2-й ведучий: ХХ століття... Воно стало переламним для людства і нашої країни. Це доба наших старших родичів, а частково і наша з вами. Початок ХХ століття приніс народу України трагедію Першої світової війни, ентузіазм початку української революції, розчарування і кров війни громадянської. У ці роки відродилась Українська Соборна держава.

1-й ведучий: 22 січня – річниця проголошення Акту Злуки ЗУНР і УНР.

3 січня 1919 року в м. Станіславові Українська Народна Рада Західно-Української Народної Республіки, як виразник волі українців колишньої Австро-Угорської імперії і як найвищий їхній законодавчий чинник, урочисто проголосила злуку Західної Української Народної Республіки в одноцільну, суверенну Народну Республіку.

2-й ведучий: Віднині народ український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, мав змогу об'єднаними дружніми зусиллями будувати самостійну державу Українську.

3-й ведучий: Здобутки попередніх поколінь продовжують своє життя в нащадках.

1-й ведучий: Бережи, Господи, Україну кожного дня, кожної хвилини. Нехай тут народжуються щасливі діти, осяяні любов'ю і добротою.

3-й ведучий:

*Молюсь за тебе, Україно,
І свої сили віддаю,
Щоб відродити із руїни
Наш дух і волю вікову!*

Додаток 4

Співаєм славу тій події і тепер!

Мета – виховання національної свідомості дітей і людської гідності; відродження паростків духовності, формування у молоді рис громадянина Української держави; поглиблення знань про історичний факт злуки українського народу, його значення.

Бібліотекар: 22 січня – День Соборності України. 100 років тому це слово було вписане в історію українського народу, але святковим днем українського календаря воно стало тільки віднедавна за умов державотворчих процесів в Україні.

1-й ведучий:

*Вже стільки закривавлених століть
Тебе, Вкраїно, імені лишали...
Тож встаньмо, браття, в цю урочу мить!
Внесіте прапор вільної Держави!*

(До зали вносять Національний прапор.)

2-й ведучий: Так трапилось, що протягом багатьох століть історичного розвитку Україна не мала власної державності і єдиної території. Українські землі в різні періоди належали багатьом державам: найбільше Росії, Литві, Речі Посполитій, а потім Польщі, Австро-Угорщині, а згодом Румунії та Чехословаччині.

На період Першої світової війни вся Наддніпрянщина належала Росії, а Західна Україна – Угорщині. Але одним з наслідків Першої світової війни був розвал двох найбільших імперій Європи: Російської та Австро-Угорської. На колишніх теренах імперій розпочалося державне відродження України.

У березні 1917 року у Наддніпрянській Україні розпочалася національна революція. Було обрано Центральну Раду, першого президента Михайла Грушевського, проголошення створення Української Народної Республіки (УНР), а IV Універсалом від 22 січня 1918 року було оголошено незалежність України.

1-й ведучий: Подібні процеси відбувалися і в Галичині. У Львові було створено Військовий Комітет, який очолив сотник УСС Дмитро Вітовський. Згодом, у жовтні 1918 р. було утворено Українську Національну Раду – політичне представництво українського народу в Австро-Угорщині. Рада, спираючись на право самовизначення народів, проголосила Українську Державу на території Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. Головою Ради став Євген Петрушевич.

Після відмови австрійського уряду передати повноту влади УНРаді, це було зроблено силовим шляхом. Дмитро Вітовський разом з військовими зайняв важливі урядові установи Львова. 9 листопада 1918 року було проголошено назву держави – ЗУНР і створено перший уряд – Державний Секретаріат на чолі з Костем Левицьким.

Зламався вресити двох імперій мур!

І на розвалинах у слухну цю нагоду

З'явилися держави УНР і ЗУНР,

Як вияв волі нашого народу.

2-й ведучий: Держава ЗУНР охоплювала близько 70 тис. км (6 млн. населення). Від самого початку існування ЗУНР його уряд – Державний Секретаріат – піклувався про об'єднання всіх українців в одну державу. Уже 1 грудня 1919 року у Фастові було підписано угоду про об'єднання ЗУНР і УНР. 4 січня 1919 року у Станіславі УНРада схвалила закон про злуку двох українських держав. А 22 січня 1919 року у Києві на площі святої Софії відбулося урочисте проголошення злуки ЗУНР з УНР. Під час урочистостей представник Директорії Федір Швець виголосив довгоочікуваний Універсал.

Театралізація

Учень: «...Віднині воєдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, ЗУНР і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися віковічні мрії, якими жили і за які вмирали краї сини України. Віднині є єдина незалежна Українська Народна Республіка, віднині український народ, увільнений могутнім поривом своїх власних синів для утворення нероздільної незалежної української держави на добро і на щастя робочого люду».

1-й ведучий:

Все, що мріялось віками,

Сповнилось, настало!

«Ще не вмерла Україна» –

Гордо прозвучало.

Дівчина:

*Краса Полісся і вся велич Львову
З'єдналися в одну державу знову.
А Наддніпрянські жовтії лани
Із небом голубим Галичини.*

1-й ведучий: Після об'єднання, назву ЗУНР було змінено на Західну область Української Народної Республіки (ЗО УНР). Таким чином, рівно через рік після проголошення незалежності України, відбулося об'єднання українських земель, а разом з тим – українських традицій, звичаїв, мови, що мало велике історичне значення для українського народу.

Хлопець:

*Через які ж страждання і тортури
Прийшлося пройти вкраїнському народу?!
І вистоять, зламать високі мури,
Отримать щоб оту святу нагоду
З'єднати воєдино ЗУНР і УНР.
Співаєм славу тій події і тепер!*

1-й ведучий: Але спроба возз'єднання двох українських держав була приречена залишатися декларацією: польські війська витіснили адміністрацію ЗУНР з території західноукраїнських земель. Існування УНР також ставало проблематичним. Через два тижні після церемонії Злуки уряд Директорії змушений був залишити Київ.

Дівчина:

*Знов Україна щастя не зазнала.
Галичина поляцькою відразу стала,
А Наддніпряницина, знесилена війною,
з'єдналася надовго з чужиною.*

(Виконується пісня «Думи мої»)

Хлопець:

*Вже котре став роз'єднаним народ.
Та ЗУНР в історії – це героїзму епізод.
Коли б ми досвіду подібного не мали,
То незалежності й сьогодні б не зазнали.*

Дівчина:

*Тож хай це свято Злуки чи Соборності
Відродить наші паростки духовності,
Додасть любові до землі й народу
І допоможе цінувать свободу.*

(Виконується пісня «Україно, любов моя», сл. Д.Луценка, муз. І.Шамо).

Зміст

На шляху до Соборності	6
Перші кроки до Соборної України	7
Через тернії до Соборності	9
Свято єдності України	11
У боротьбі за єдність	18
Кінець і знову початок	20
Список літератури	21
Додатки	
Додаток 1	
Ідея Соборності в художній творчості	
Січових стрільців	23
Додаток 2	
Соборність України в творчості	
О.Олеся та Є.Маланюка.	26
Додаток 3	
Люблю я землю українську	
Вечір Соборності та Свободи	30
Додаток 4	
Співаєм славу тій події і тепер!	32

ХОБД, 2019
Зам. № 1.
Тираж 50.